

Laadullisen tutkimuksen laadun ravistelua

Pertti Töttö 1996. Pirullinen Positivismi - Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle. Kampus Kustannus 41. Jyväskylä. 167 sivua.

Pertti Tötön Jyväskylän yliopistossa tekemän kyselyn mukaan 80 prosenttia sosiaali-tieteiden opiskelijoista aikoi käyttää laadullista metodologiaa. Miksi? Tötön hypoteesin mukaan: "Yksi syy tällaiseen asiointitilaan on kvantitatiivisen tutkimuksen vaatimien taitojen ruostuminen." Tätä hypoteesia hän eri tavoin todistelee oikeaksi ja saa sille vahvistusta samoilta opiskelijoilta, joista vain yksi selvitti Tötön pienimuotoisen, perusasioita koskevan testin. Laadullista tutkimusta suositettiin ensisijaisesti sen 'yleisen arvostuksen' ja 'muodin' takia.

Pertti Tötön pamfletti koostuu kolmesta esseestä, joista laajin, järjestyksessään toinen, käsittelee juuri kirjan nimeetä. Kaksi muutakaan eivät ole kaukana tästä aiheesta, vaikkakin kolmas, Max Weberin näemyksiä tieteen arvovapaudesta arvioiva esse, on etäämpi. Silti se on hyvin kiinnostava, myös 1900-luvun alun poliittisena kuvaajana - ainakin sellaiselle kuin minulle, joka on huonosti Weberiä lukenut.

Ensimmäinen esse on historiallinen katsaus positivismikritiikin jälkeiseen aikaan suomalaisessa metodikeskustelussa. Se auttaa meitä ymmärtämään, miksi laadullinen tutki-

mus juuri Suomessa on noussut ehdottomaan valta-asemaan sosiaali- ja osin myös käyttäytymistieteissä. Muista maista samanlaista monopolia ei löydy. Ehkä tämä on pienen maan ja sen pienen tiedeyhteisön erityispiirre, monta valtavirtaa ei samaan aikaan hyväksytä. Siteeraa Töttöä:

"Sodan jälkeen wester-marckilainen antropologia väistyi vanhan polven myötä modernin amerikkalaisen sosiologian tieltä. Sillä ei ollut mitään sanottavaa teollistuvan Suomen todellisuudesta. Nyt on 'kulttuuritutkimus' ahdistanut sosiologian nurkkaan ja väittää, ettei tällä ole enää mitään sanottavaa euro-ajan markkina- ja metoditodellisuudesta. Tuleeko katkos taas olemaan yhtä jyrkkä?"

Viimeiseen kysymykseen Töttö toivoo negatiivista vastausta. Vaikuttaakseen kehityksen kulkuun hän on valinnut kirjaansa pirullisen kriittisen, ajoittain satiirisen, tyylin. Olisi hyvä jos se purisi, vähintäänkin synnyttävän monipuolista lisäkeskustelua, eikä vain sosiologien sisäpiireissä.

Töttö on kertomansa mukaan sosiologi, joka harrastaa filosofiaa. Myös tilastotiedettä hän sanoo 70-luvulla lukeneensa ja väentäneensä regressioanalyysiä ja polkumalleja yhteiskuntatieteilijöille, joiden "omat taidot eivät riittäneet aina edes käsittämään, mitä nuo menetelmät aineistolle tekivät." Tällä

kokemuksella on epäilemättä ollut vaikutusta hänen ajatteluunsa.

Tilannehan on liian yleinen nykypäivänäkin: kvantitatiivisten metodien osajista on yhä huu-tavampi puute - kiitos laadullisten metodien suosion. Mitään pahaa ei ole sinänsä siinä, että yhdet erikoistuvat yhteen, toiset toiseen, jos vuoropuhelu toimii osajien välillä. Näin ei käy, jollei osaamisessa ole riittävää päällekkäisyyttä; esimerkiksi, jolleivät laadullisten erikoistuntijat hallitse kohtuullisesti määrällisiä metodeja, ja päinvastoin, sekä lisäksi myös itse sisältöteorian teoriaa ja ajattelua. Tötön kokemus mallien väentämisestä asiakkailleen on hyvä ja tuttu esimerkki vuorovaikutuksen puutteesta. Tilanteen on täytyntä olla kiusallinen asiakasyhteiskuntatieteilijälle, tietystä osasta työtä ei ole oikeastaan kukaan ottanut vastuuta. Laadullisten metodien alueella tällainen yhteiskuntatieteilijä on ehkä enemmän 'kotonaan,' eivät ainakaan positivistis-kvantitalistit 'hypi silmille.'

Vuoropuhelua osajien välillä ei synny, jolleivät laadullisten erikoistuntijat hallitse kohtuullisesti määrällisiä metodeja ja päinvastoin, sekä lisäksi itse sisältöteorian teoriaa ja ajattelua.

Tötön piruilussa siteerataan monia viimeaikaisia laadullisten metodien kirjoja, mutta Pertti Alasuutarin Laadullinen tutkimus on ylitse muiden (vastaten merkitykseltään Eskola ykköstä 60-luvulta). Hän kehuu kirjan esitustapaa eläväksi. Sen sijaan vastinpari kvantitatiivisten puolelta (Alkula, Pöntinen ja Ylöstalo 1994, ks. Aikuiskasvatus 4/1995) on hänen mielestään ansioineenkin ”yhtä elävä kuin täytetty huuhkaja koulun kokouksissa.”

Alkukehun jälkeen Töttö ryhtyy piruilemaan Alasuutarin tekstin pohjalta. Tässä ei ole mahdollista laajasti käsitellä hänen ajoittain herkullisia heittojaan, kehoitan itsekseni lukemaan kirjan. Otan muutamia esimerkkejä.

Töttö halusi verrata ns. survey- eli lomaketutkimusta ja laadullista tutkimusta käyttäen omaa UDB-metodiaan (suomeksi UDB = Kuin Piru Raamattua), ja perustaen johtopäätöksensä Alasuutarin ym. laadullisten metodologistien kirjoituksiin. Niiden mukaan lomaketutkimus on positivismia, laadullinen tutkimus kulttuuritutkimusta. Lomaketutkimus käyttää luonnontieteellistä koeesetelmaa, kun taas laadullinen ’ihmistieteellisen arvoituksen ratkaisemista.’ Lomaketutkimus analysoi kausaalisuhteita, laadullinen merkityssuhteita. Lomaketutkimus on helppoa, naiivia, rajoittunutta, köyhää ja sidottua (laadutonta?), kun taas laadullinen haastavaa, kyseenalaistavaa, uutta luovaa, rikkaa ja vapaata (ja laadukasta?). Myyttisessä mielessä lomaketutkimus on lähellä kuolemaa, laadullinen on mukana suoraan elä-

mässä.

Jatkossa Töttö keskittyy kumoamaan ja ihmettelemään Alasuutarin ym. kirjassa esitettyjä väitteitä laadullisen ja määrällisen tutkimuksen eroista ja edellisen erinomaisuudesta. En tiedä, olenko alkuunkaan objektiivinen ja arvovapaa Weberin mielessä, mutta useimmat hänen esimerkkinsä ’kolahtivat’ minuun hyvin. Näyttää siltä, että laadulliset tutkijat väittävät määrällisestä paljon sellaista mikä ei pidä paikkaansa.

Aivan käsittämätön on Alasuutarin kirjasta otettu esimerkki, jossa määrällisen ja laadullisen aineiston eroa on havainnollistettu kahdella vieraalla planeetalla olleella retkikunnalla. Toinen teki kokeita ja mittauksia isosta joukosta planeetan materiaaleja ja otti mittaustulokset mukaan. Toinen taas otti näytepaloja mukaansa maassa analysoitavaksi. Edellinen edusti määrällisten, jälkimmäinen laadullisten tutkijoiden ’rotua’. En mene tämän mahdollittoman esimerkin kritiikkiin tässä tarkemmin.

Havaintomatriisin ja sen havaintoyksiköiden sekä muuttujien käsittely edustaa tilastotieteellisesti konkreettisinta antia, taaskin on käytetty hyväksi Alasuutarin kirjaa. Kirja ei yksinomaan teillään lomaketutkimusta; lomaketutkimuksesta voi ottaa käyttöön sen sisältämän hyvän, muttei tule sortua sen kaavamaiseen käyttöön. Hurja on oivallus, jonka tilastollisessa tarkastelussa havaintoyksikkö voi olla muikin kuin ihmisyksilö, se voi olla esimerkiksi ’tekstimaininta.’ Tältä pohjalta esitetään kaksikin konkreettista esimerkkiä, jotka ovat kä-

sitesotkuja täynnä. Esimerkiksi kun on haastateltu 99 ihmistä, on havaintoyksiköksi otettu ’ohjelmatyyppin ensimmäinen’ perustuen tiettyyn vapaamuotoiseen haastatteluun. Näin on saatu 279 havaintoyksikköä (siis 99 ihmisen haastattelusta). Kun sitten katsotaan kirjan taulukkoa, on yhteensä sarakkeessa aina luku 99. Töttö toteaa aivan oikein, että tuohon lienee päädytty juuri siksi, että haastateltuja ja siis havaintoyksiköitä oli kuitenkin tuo 99 eikä 279. Tämä tilanne voidaan myös ajatella niin, että aineistossa on kahdenkantasoisia havaintoyksiköitä: ensin ihmistaso ja sen alapuolella tuo ’ohjelmatyyppin ensimmäinen.’ Jos analyysi toteutetaan tästä lähtökohdasta, on syytä muistaa ryvästymisvaikutus, jonka Tötökin tuo esille. Alasuutari ei näin laajasti asiaa käsittele.

Huomautettakoon, että tilastotiede sinänsä on joustava sen suhteen, mikä pitäisi valita havaintoyksiköksi, mikä muuttujaksi. Se joustaa sisältötutkimuksen tarpeiden suuntaan. Ehtona on tarve tietää, mille tasolle tutkimuksen tulokset halutaan yleistää. Tätä varten on tunnettava otanta-asetelma eli se, miten ja mistä aineisto on koottu. Mitään esteitä ei ole sille, etteikö samassa aineistossa olisi useammankin kuin kahden tason havaintoyksiköitä, ja ne voivat olla useilta ajankohdilta. Analyysi toki vaikeutuu otanta-asetelman monimutkaistuuksessa.

Enhkä eniten kiistelyä kiihkeiden kvantitalistien ja kvalitistien kesken käydään siitä, onko laadullinen vai määrällinen toisen esitutkimusta, toisen vastaavasti ollessa varsinaista

tutkimusta. Perinteinen tapa on katsoa laadullinen määrällisen esitutkimukseksi. Itse kuitenkin koen niin, että suhde on monimutkaisempi. Määrällinen tutkimus on toisaalta itsenäinen, mutta toivottavasti myös laadulliselle esitutkimus. Tämä taas on oma itsenäinen kokonaisuutensa ja uuden määrällisen esitutkimus, ja niin edespäin. Tällainen näkökulma näytti olleen liian 'laajasydäminen' parin vuoden takaisessa paneelissa Jyväskylässä, jossa eräs kvalitalisti haukkui minut sen vuoksi maanrakoon. Voi olla, että vastaavia tilanteita syntyisi (ja lienee syntynytkin), jos näiden eri tutkimustraditioiden kiihkeimmät kannattajat kohtaisivat samoissa tilaisuuksissa. Näyttää siltä, että halutaan tehdä tiukka pesäero vääräuskoisten kanssa, halutaan pysyä omilla leireillä. Tötön ravistelut toivottavasti edistävät laajakatseisemman otteen lisääntymistä. Kummallakin metodisuunnalla on omat reviirinsä, mutta elämän tosiongelmat vaativat molempien hyväksikäyttöä.

Tulosten yleistettävyyden eräs kiistaa aiheuttava kysymys, jota Töttö käsittelee paljon. Hän yrittää saada esimerkiksi selvää siitä, mitä Alasuutari tarkoittaa sanoessaan, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään siihen, että tulokset kertovat muustakin kuin tutkimus-

Kummallakin metodisuunnalla on omat reviirinsä, mutta elämän tosiongelmat vaativat molempien hyväksikäyttöä.

aineistosta. Tötön havaintojen pohjalta laadullisen tutkimuksen tulosten yleistettävyyden puolesta argumentoidaan nojautumalla tietoon, joka on peräisin jostain tuon tutkimuksen ulkopuolelta. Tieto voi perustua esimerkiksi loogiseen todisteluun, tai olla 'hihasta vedetty', jolloin on vaikea löytää kritiikille tarttumapintaa, päinvastoin kuin jos tulokset johdetaan aineistosta ja tutkimuksessa sovelletusta teoriasta. Kovaa tekstiä Tötöltä.

Otanta-asiantuntijana lisäisin, että laadullisen tutkimuksen pienten aineistojen pohjalta voidaan tehdä yleistyksiä vain pieniin perusjoukkoihin. Jos tällaisen pienen perusjoukon valinnassa on käytetty hyväksi edeltävää kvantitatiivista tutkimusta (esimerkiksi poimien otoksen jostain kiinnostavasta erityisryhmästä), yleistämismahdollisuudet paranevat.

Töttö 'yleistää' lopulta laadullisen tutkimuksen 'kriittisen kirjallisuuden' lajiksi, ja toteaa, että laadullinen tutkimus myisi varmaan hyvin kirjallisuutenakin, mutta voidaan esittää kysymys, miksi veronmaksajien pitäisi tukea sen julkaisemista jotenkin toisin kuin muun kirjallisuuden.

Olen yhtä huolissani kuin Töttö siitä, millaisen kuvan laadullisen ja määrällisen tutkimuksen suhteesta yhteiskuntatieteiden opiskelijat nykyään saavat, koska määrällinen puoli opiskellaan surkeasti. Kuvaa on hänen esimerkkinsä siitä, kuinka 'erään valtakunnallisen graduate schoolin' opetusohjelmaan kuuluu entisaikojen perustutkintojen yleisopinnojen kaltaisia tilastotieteen opintoja. Eli jatko-opintovaiheessa sen-

tään katsotaan tarpeelliseksi pehreyttä tilastotieteen alkeisiin. Parempi siinä vaiheessa olisi tutustua vaativampiin metodiperheisiin. Tötön tervetulleen pamfletin tarkoitus on rikkoa hiljaisuus tästä kysymyksestä, herättää keskustelua. Toivottavasti keskustelua todella heräisi, eikä tekijän hienoa yritystä vaiettaisi kuoliaaksi. Niin monopoli usein valitettavasti toimii.

Seppo Laaksonen
tilastotieteen, erityisesti
survey-menetelmien do-
senti

P.S. Laadullisen ja määrällisen tutkimuksen koulukuntien välinen kiista muistuttaa ns. frekventistien ja bayesiläisten kiistaa tilastotieteen metodologian piirissä. Tiukat frekventistit ovat samanhenkisiä kuin tiukat kvantitalistit, kun taas bayesiläiset ovat lähempänä kvalitalisteja hyväksyessään ulkopuolelta otetun (jopa) subjektiivisen prioritiedon analyysinsä pohjaksi. Frekventistien ja bayesiläisten väittely on nousmassa uuteen kukoistukseen nykypäivänä, jolloin bayesiläisiä metodeja voidaan entistä paremmin soveltaa, kiitos uuden tietotekniikan (vrt. myös sellaiset uudet teoriattomimmat ja joustavammat metodit kuin hermoverkot, koneoppiminen tai datan kaviu). Minulla on sellainen käsitys, että tämä väittely ei tule olemaan yhtä kiihkeää kuin kvalitalistien/kvantitalistien väittely Suomessa, joka vieläpä tapahtuu reilusti takanapäin. Useimmat empiiriset tilastotieteilijät ymmärtävät puhtaan frekventistisen lähestymistavan rajoitukset, ja ovat halukkaita laajentamaan tietämystään sen ulkopuolelta.